

VI POGLAVLJE

ETIČKE TEORIJE KAO MORALNI OKVIRI

Nakon ovog poglavlja znaćete:

- Šta sadrži etička teorija nazvana Utilitarizam.
- Šta je suština Etike prava kao etičke teorije.
- Šta je suština Etike dužnosti kao moralne teorije.
- O čemu govori Etika vrlina kao etička teorija.
- Vrline u inženjerstvu
- Suštinu Etičkog egoizma
- Motive inženjerskog delanja

1. UVOD

Etička teorija predstavlja sveobuhvatni uvid u moralnost koja razjašnjava, organizuje i vodi moralno rasuđivanje pojedinca i grupa. Ukoliko je uspešna, ona pruža okvir za moralne izbore i rešavanje moralnih dilema. Etičke teorije su temelj za inženjerske etičke kodekse. One pozivaju na ošte moralne principe. Na taj način one rasvetljavaju povezanost etičkih kodeksa inženjera i „obične“ moralnosti .

U dosadašnjem nastojanju ljudskog uma da rasvetli moralne probleme, iskristalisale su se etičke teorije. U ovom delu teksta, govorićemo o pet etičkih teorija koje su bile naročito uticajne i pokazaćemo kako se one reflektuju na inženjerstvo. To su:

1. Utilitarizam
2. Etika prava
3. Etika dužnosti
4. Etika vrline
5. Etika samorealizacije.

2. UTILITARIZAM

Utilitarizam (korisnost) je gledište po kome uvek treba da proizvedemo najveće dobro za najveći broj ljudi, uz jednako uzimanje u obzir svih onih koji su pogođeni. Standard ispravnog postupanja je maksimizacija dobrih posledica.

Utilitarizam se često neopravdano meša sa Analizom troškova i dobiti koje prave kompanije kada donose određene poslovne odluke. Tipična analiza troškova i dobiti identifikuje dobre i loše posledice nekog postupka ili javne politike, uglavnom u novčanoj valuti. Njome se mere ukupni dobiti nasuprot ukupnim gubicima. Iako ovo podseća na utilitarizam, to nije isto. Kako bismo uočili razliku, potrebno je da razjasnimo čije dobro se promovise, i kako se meri dobro i loše. Odgovori se uglavnom odnose na dobro korporacije, više nego na dobro svih onih na koje se utiče.

U literaturi se često, kao primer, navodi analiza troškova i dobiti koju je Ford kompanija pravila u vezi sa razvojem automobila pinto koji je godinama bio najprodavaniji mali automobil u Americi. Tokom prvih faza u razvoju testovi na otpornost prilikom nezgoda pokazali su da pinto ne može da izdrži čeonu sudar a da se ne razbije vetrobransko staklo. Prihvaćeno je jednostavno rešenje: pogonski sklop je pomeren unazad. Kao rezultat

toga diferencijal je pomeřen blizu rezervoara. Zbog toga je veliki broj rezervoara stradao ili eksplodirao od udara u zadnji deo vozila pri manjim brzinama.

Mark Dauvi je 1977. godine objavio članak kojim je razotkrio analizu troškova i dobiti kompanije Ford motor o tome da li da uloži dodatnih 11 dolara u svaki automobil i znatno smanji rizik od povrede kroz zaštitu osetljivog rezervoara za gorivo – rezervoara koji eksplodira usled udara u zadnji deo vozila. Jedanaest dolara deluje kao beznačajan trošak, ali uzevši zajedno troškovi ugradnje dodatnih delova, plus dodatna sredstva koja bi se morala uložiti u reklamiranje automobila sada po većoj, nezgodnoj ceni od 2011 dolara, bi za 11 miliona vozila iznosila 137 milion dolara.

S druge strane, troškovi neugradnje dodatnih delova i isplate odšteta u slučajevima povreda ili pogibija uzrokovanih nesrećama, projektovani su putem analize troškova i dobiti. Analizom je vrednost ljudskog života procenjena na 200.000 dolara (brojka koja je pozajmljena od Nacionalne agencije za bezbednost na putevima). Troškovi za nesmrtonosne povrede iznosili su 67.000 dolara. Do ovih brojki se dolazilo sabiranjem prosečnih zarada nastradalog u budućnosti, troškova sahrane ili bolničkog lečenja, i troškova parnice. Pored toga, procenjeno je da će se javljati oko 180 smrtnih slučajeva i oko 180 slučajeva teških opekotina godišnje. Množenjem ovih brojeva došlo se do toga da bi godišnji troškovi mogli biti 49,5 miliona dolara, što je znatno manje od 137 miliona dolara koliko bi, kako smo rekli koštala ugradnja dodatnih delova. Analiza troškova i dobiti nije bila dobra jer se pogrešno pretpostavio broj nastradalih (koji je u stvarnosti bio mnogo veći) Dauvijev tekst je napravio negativni publicitet i Ford kompanija je u narednim decanijama imala znatno manju prodaju automobila

Prikazana analiza troškova i dobiti nije isto što i utilitaristički račun. Ona je bila usredsređena samo na troškove i dobiti Ford motor kompanije. Ona je potpuno zanemarila loše posledice po kupce koji nisu informisani o opasnosti za koju se znalo. Nasuprot tome, utilitaristička analiza uzima u obzir dobitke i gubitke svih onih na koje utiče određeni predlog ili projekat. Njome se podjednako vrednuje interes svake osobe. Prihvata se dugoročna perspektiva, a dobro i loše se ne svodi na dolare.

2.1. Utilitarizam čina i utilitarizam pravila

Na prvi pogled utilitaristički princip deluje jednostavno. Moralnost zasigurno podrazumeva proizvođenje dobrih posledica – naročito u inženjerstvu. Deluje čak i da je utilitarizam logičan način za interpretaciju centralnog principa većine inženjerskih etičkih kodeksa: „Inženjeri će za vrhovnu vrednost tokom obavljanja profesionalnih dužnosti uzimati, bezbednost, zdravlje i blagostanje javnosti“. Čini se da je blagostanje sinonim za najveće dobro, a da se bezbednost i zdravlje mogu posmatrati kao naročito važni aspekti tog

dobra. Ali, šta je tačno to dobro koje treba maksimizirati? I da li treba da maksimiziramo dobre posledice **pojedinih postupaka**? Ili, pak treba da maksimiziramo dobre posledice **opštih pravila**? U zavisnosti od odgovora na ova pitanja, utilitarizam dobija različite oblike. Dve glavne verzije utilitarizma su: utilitarizam čina i utilitarizam pravila.

Utilitarizam čina smatra da treba da maksimiziramo posledice pojedinih postupaka. Ovaj koncept se usredsređuje na datu situaciju i na alternativne postupke koji su mogući u datoj situaciji. Određeni postupak ili čin je ispravan ukoliko bi se njime proizvelo najveće dobro za najviše ljudi u datoj situaciji, u poređenju sa alternativom koja bi se mogla odabrati. Ovaj standard se može primeniti u svakom trenutku, a po utilitarizmu čina treba ga stalno primenjivati. Ispravan postupak (čin) je onaj koji proizvodi najveće moguće dobro za sve one ljude na koje se taj postupak odnosi. To, dalje, znači da bi čovek trebao da prekrši neko pravilo svaki put kada to donosi više dobra u datoj situaciji. Isto važi i za pravila koja su sadržana u etičkom kodeksu inženjera. Kao što se vidi, jedan od problema jeste taj što utilitarizam čina dopušta neke postupke za koje znamo da su očigledno nemoralni. Pretpostavimo da bi krađa starog kompjutera koji pripada mom poslodavcu, i koji će svakako biti zamenjen, meni donela znatnu korist, a nanela zanemarljivu štetu poslodavcu i drugima. Mi znamo da krađa nije moralno ispravna i da utilitarizam čina u ovom slučaju opravdava pogrešan postupak.

Utilitarizam pravila kaže da treba da maksimiziramo dobre posledice opštih pravila, jer opravdana pravila imaju moralni autoritet i nisu samo obične smernice. Po ovom gledištu, ispravni postupci zahtevaju pravila koja doprinose ostvarenju najvećeg dobra za najviše ljudi. Prema tome, postupak inženjera je ispravan dokle god je usklađen sa etičkim kodeksom inženjerske profesije. To, dalje, znači da inženjeri treba da se povinuju etičkom kodeksu čak i kada bi drugačije postupanje bilo korisno. Na primer, ukoliko etički kodeks zabranjuje podmićivanje i obmanu, onda se inženjer mora uzdržati od toga čak i onda kada bi podmićivanje ili obmana bili veoma korisni.

3. ETIKA PRAVA I ETIKA DUŽNOSTI

Etika prava vidi ljudska prava kao fundamentalna. Ona ističe poštovanje i vrednosti pojedinca, nasuprot utilitarističkom isticanju opšteg dobra.

Prava ulaze u inženjerstvo na mnogo načina. Uzimanje bezbednosti, zdravlja i blagostanja kao najvažnijih može se intepretirati kao poštovanje:

- a) prava javnosti na život (kroz proizvodnju bezbednih proizvoda),
- b) prava da se ne bude povređen (opasnim proizvodima),
- c) prava na sticanje i dobit kroz fer i poštenu razmenu na tržištu,
- d) pravo na slobodu povlači za sobom pravo na davanje informisane saglasnosti za prihvatanje rizika u vezi sa tehnološkim proizvodima,

- e) poslodavci imaju pravo na odanost svojih zaposlenih (inženjera),
- f) zaposleni (inženjeri) imaju pravo na fer i pošten odnos poslodavca prema njima,
- g) pravo na život implicira pravo na zdravu okolinu.

Ljudska prava uspostavljaju moralni autoritet na osnovu koga možemo od drugih da zahtevamo poštovanje naših izbora, i da prepoznamo da i drugi mogu da nama postavljaju slične zateve. Kao takva, etika prava pruža moćan temelj za specijalne etičke zateve u inženjerstvu i drugim profesijama. Međutim, važno je razlikovati moralna i lagalna (zakonska) prava. Legalna prava su jednostavno ona prava za koje zakon jednog društva kaže da postoje. Ljudska prava su ona koja imamo kao ljudi, bilo da ih zakon prepozna ili ne.

Etika prava postaje kompleksnija kada postavimo pitanje o tome koja prava postoje. Tako ljudska prava mogu biti data u dva oblika:

- a) **prava slobode** su prava na uživanje sopstvene slobode i ona drugim ljudima nameću dužnost neometanja naše slobode, i
- b) **prava blagostanja** su prava na benefite potrebne za pristojan ljudski život, onda kada neko ne može sam da ih obezbedi (možda zato što ima ozbiljan invaliditet) i onda kada zajednica (društvo) njima raspolaže.

Većina etičara prava je mišljenja da postoje i prava slobode i prava blagostanja. Oni tvrde da prava slobode impliciraju makar neka osnovna prava blagostanja. Šta bi bila poenta reći da imamo pravo na slobodu ukoliko smo potpuno onemogućeni da uživamo slobodu jer nemamo najosnovnije uslove za to, poput posla, nadoknade za ozbiljne povrede na radnom mestu i zdravstvene usluge.

Pored **ljudskih prava** postoje i **posebna moralna prava** – to su prava koja imaju posebni pojedinci pre nego sva druga ljudska bića. Na primer, inženjeri i njihovi poslodavci imaju posebna prava koja proističu iz njihovih odgovarajućih uloga i ugovara koje uspostavljaju jedni sa drugima. Posebna prava su ipak indirektno zasnovana na ljudskim pravima. Tako ugovori i drugi oblici obećanja stvaraju posebna prava na slobodu koja bivaju prekršena onda kada se ne poštuju ugovorom specifikovani sporazumi i dogovori. Takođe, kada javnost kupuje proizvode postoji implicitan ugovor zasnovan na implicitnom sporazumu da će proizvod biti bezbedan.

Na kraju, za samo nekoliko prava možemo reći da su apsolutna, u smislu da su neograničena i da nemaju nikakve opravdane izuzetke. Ljudsko pravo da se ostvari sopstveni legitimni interes implicira pravo da se ne bude otrovan, osakaćen ili usmrćen tehnološkim proizvodima čija opasnost nije očigledna ili je namerno skrivena. Ova prava takođe podrazumevaju pravo na informisanu saglasnost prilikom kupovine ili korišćenja proizvoda ili usluga koje mogu biti opasne, na primer, prilikom kupovine avionske karte. Ovo poslednje možemo nazvati i pravom na „informisanu kupovinu“.

4. ETIKA DUŽNOSTI

Etika dužnosti kaže da su ispravni postupci oni koje zahteva dužnost poštovanja slobode ili autonomije (samoodređenja) pojedinca. Bernard Gert (Gert, B. 1988:157) predlaže sledeću listu dužnosti:

- a) ne ubij,
- b) ne nanosi bol,
- c) ne izazivaj nesreće,
- d) ne lišavaj druge ljude slobode,
- e) ne lišavaj druge ljude zadovoljstva,
- f) ne obmanjuj,
- g) održavaj svoja obećanja,
- h) poštuju zakon,
- i) postupaj u skladu sa svojim dužnostima (poslovnim, porodičnim, i drugim specijalnim odgovornostima).

Kako znamo da su ovo dužnosti?

Immanuel Kant, najpoznatiji etičar dužnosti, smatrao je da se sve te posebne dužnosti izvode iz jedne fundamentalne dužnosti **poštovanja osobe**. Ljudi zaslužuju poštovanje zato što su moralni delatnici – sposobni su da prepoznaju i dobrovoljno odgovore na moralne dužnosti. **Autonomija** – znači imati kapaciteta da se sopstveni život vodi u skladu sa moralnim dužnostima. Dakle, poštovanje osobe znači poštovanje njene moralne autonomije.

Nemoralnost nastaje onda kada naprosto „koristimo druge“ svodimo ih na puka sredstva za naše ciljeve, tretiramo ih kao objekte za zadovoljavanje naših potreba. Nasilnički postupci, poput ubistva, silovanja i mučenja su očigledni primeri tretiranja drugih osoba kao objekata za zadovoljavanje ličnih potreba. Mi takođe ne poštujemo osobe kada propustimo da im obezbedimo podršku u trenutku očajničke potrebe, a možemo da im pomognemo po cenu male nelagodnosti za nas same. Naravno, skoro stalno moramo da „koristimo“ jedni druge: poslovni partenri koriste menadžere i obrnuto, menadžeri koriste inženjere i obrnuto, profesori i studenti koriste jedni druge kako bi ostvarili lične i profesionalne ciljeve. Nemoralnost nastaje onda kada koristimo drugu osobu **samo** kao sredstvo za naše ciljeve, a ne kao ljude koji imaju sopstvene ciljeve.

Mi takođe imamo i dužnosti prema samima sebi, jer smo i mi sami racionalna i autonomna bića. Kao primer Kant navodi dužnost da ne počinimo samoustvo, čime bismo okončali vredan život; imamo dužnost da razvijamo sopstvene talente, u sklopu razvoja naše racionalne prirode; i treba da izbegavamo štetne droge koje slabe našu sposobnost racionalnog delanja.

U svojoj čuvenoj rečenici Kant je formulisao fundamentalnu dužnost poštovanja sebe i drugih: Postupaj tako da humanost kod sebe i drugih ljudi, uvek tretiraš kao cilj, a ne samo kao sredstvo“. On je takođe isticao da su dužnosti univerzalne: one se jednako primenjuju na sva racionalna bića. Ova ideja univerzalnog principa se često upoređuje sa zlatnim pravilom: „Čini drugima ono što bi želeo da drugi čine tebi“ ili „Ne čini drugima ono što ne bi želeo da oni čine tebi“.

Kant je insistirao na tome da su moralne dužnosti „kategorički imperativi“. Šta to znači? To znači da su isto što i nalog ili zapovest koju izdajemo nama samima kao i drugim racionalnim bićima. Tačnije, one od nas zahtevaju da učinimo ono što je ispravno, zato što je to **ispravno**, bezuslovno i bez posebnih podsticaja. Na primer, treba da budemo pošten i jer je to zahtev dužnosti; to zahteva naša osnovna dužnost da poštujemo autonomiju drugih, a ne da ih eksploatišemo i obmanjujemo iz naših sebičnih razloga. „Budi pošten“ je nalog moralnosti, ne zato što nam takvo postupanje donosi benefite, već zato što je poštenje naša dužnost. Poslovni čovek koji je pošten samo zato što se poštenje isplati (u smislu ostvarivanja profita zbog potrošača koji se vraćaju i preporučuju dalje uslugu, kao i zbog izbegavanja zatvora zbog nepoštenja) ne uspeva da u potpunosti ispuni zahtev moralnosti.

5. ETIKA VRLINA

Etika vrlina naslađava da je dobar karakter od centralnog značaja za moralnost. **Karakter je obrazac vrlina (moralno poželjnih osobina) i poroka (morano nepoželjnih osobina) nekog pojedinca.** Vrline su poželjne navike ili tendencije postupanja, uverenja, motiva, stava, emocija, načina razmišljanja, i načina postupanja prema drugima. Poroci su moralno nepoželjne navike ili tendencije. Reči vrlina i porok zvuče staromodno. Reči za specifične vrline, naprotiv, zvuče veoma poznato, u inženjerstvu kao i u svakodnevnom životu – na primer, kompetentnost, poštenje, hrabrost, pravičnost, lojalnost, skromnost. Reči za neke poroke takođe zvuče poznato: nekompetentnost, nepoštenje, kukavičluk, nepravičnost, neloyalnost i arogancija.

5.1. Vrline u inženjerstvu

Najobuhvatnija vrlina u inženjerstvu jeste **odgovorni profesionalizam**. Ova krovna vrlina implicira četiri kategorije vrlina:

1. **Vrline brige za javno dobro** – usredsređene su na dobro klijenata i šire javnosti. Minimalna vrlina je nezlonamernost, to jest, tendencija nenanošenja namerne štete drugima. Kao što je Hipokrat zaključio govoreći o medicini: „Povrh svega, nemojte nanositi štetu“. Inženjerski kodeksi profesionalnog ponašanja pozivaju na dobronamernost, prevenciju i otklanjanje štete nanete drugima.

2. **Vrline znanja** – su vrline majstorstva u jednoj profesiji, naročito majstorsko vladanje tehničkim veštinama koje karakterišu dobre inženjere. Najopštija vrlina znanja jeste kompetentnost: biti dobro pripremljen za poslove koji se obavljaju. Takođe je važna marljivost: opreznost prema opasnostima i pažljivo bavljenje detaljima tokom izvršenja zadataka; na primer, izbegavati širenje preterane lenjosti ili radoholičarstva. Kreativnost je naročito poželjna u današnjem izrazito promenljivom tehnološkom društvu.
3. **Vrline timskog rada** – su veoma važne jer omogućuju profesionalcima da rade sa drugim ljudima. One uključuju kolegijalnost, spremnost na saradnju, lojalnost i poštovanje legitimnih autoriteta. Takođe su važni i liderski kvaliteti koji igraju ključnu ulogu unutar korporacija čija je struktura zasnovana na autoritetu, kvaliteti poput odgovorne upotrebe moći i sposobnosti da se drugi ljudi motivišu da slede svoje ciljeve.
4. **Vrline samokontrole** – su one vrline koje su neophodne za postupanje u skladu sa moralnom odgovornošću kao što su: privrženost i prelaženje iz razmišljanja u akciju. Na primer, hrabrost, samodisciplina, istrajnost, vernost principima, samopoštovanje i integritet.

5.2. Dva pogleda na vrline u inženjerstvu

Etičari vrline se između sebe razlikuju po vrlinama koje naglašavaju i njihovoj ulozi u vođenju moralno dobrog života. U ovom poglavlju ćemo prikazati dva teorijska pristupa o tome koje su vrline najvažnije za inženjere.

1. Prvi pristup je pristup Samjuela Flormana po kojem je suština inženjerske etike **savesnost**. Ovaj teoretičar dvostruko gleda na savesnost inženjera. S jedne strane, savesni inženjeri, za njega, su stručni inženjeri. Florman procenjuje da je 98% grešaka inženjera izazvano njihovom nestručnošću, dok preostalih 2% uključuje pohlepu, prevaru, nepoštenje i nemar. „Stručan“ ne znači minimalno adekvatan već podrazumeva posedovanje potrebnih veština i iskustava. Podrazumeva i neophodnu brigu, istrajnost i marljivost. Pored stručnosti, savesno inženjerstvo često zahteva kreativno rešavanje problema i inovativno mišljenje. S druge strane, savesni inženjeri su lojalni svom poslodavcu, u granicama zakona. Možemo se složiti sa tim da bi inženjeri trebalo da savesno obavljaju svoje obaveze, ali pitanje je koje obaveze imaju prioritet. Florman zastupa obaveze prema poslodavcima, dok profesionalni kodeksi zahtevaju od inženjera da za „najvišu“ vrednost smatraju bezbednost, zdravlje i blagostanje javnosti. Njegov pristup mogao bi da ohrabri inženjere na to da pasivno prihvataju diktat poslodavca i da se oslanjaju samo na zakone kao dovoljne za zaštitu javne bezbednosti

2. Drugi pristup je inspirisan Aristotelovom teorijom moralne vrline. Po ovoj teoriji vrline su tendencije nalaženja **zlatne sredine** između dva ekstrema, između previše (preterivanja) i premalo (nedostatka) u raznim vidovima naših života. Hrabrost je, na primer, sredina između lude smelosti (prenagljenosti) i kukavičluka (nedostatka samokontrole) prilikom suočavanja sa opasnošću. Najvažnija vrлина je praktična mudrost, to jest, valjano moralno rasuđivanje koje nam omogućava da prepoznamo idealnu sredinu u svim vrlinama. Alaster Mekintajer je primenio Aristotelovu teoriju vrline na profesije. Po njemu svaka profesija mora da proizvodi:

- a) *Unutrašnja dobra* – zdravlje je unutrašnje dobro za medicinu, zakonska pravda je unutrašnje dobro za pravo, dok su unutrašnja dobra inženjerstva bezbedni i korisni tehnološki proizvodi. Profesije proizvode i spoljašnja dobra kao što su novac, moć samopouzdanje i prestiž.
- b) *Standarde izvrsnosti* – u inženjerskoj profesiji ovi standardi podrazumevaju tehničke smernice koje obezbeđuju najnaprednije i najkvalitetnije metode rada.
- c) *Progres društva* – tokom prošlog veka inženjeri su dramatično unapredili ljudski život razvojem motora sa unutrašnjim sagorevanjem, kompjutera, interneta i drugih proizvoda za široku upotrebu.

Svaka od izloženih etičkih teorija ostavlja prostor za lični interes:

- Utilitaristi veruju da lični interes treba da uđe u našu kalkulaciju ukupnog dobra,
- Etika prava kaže da imamo pravo da težimo zadovoljenju naših legitimnih interesa,
- Etičari dužnosti kažu da imamo dužnost prema samima sebi,
- Etika vrline naše lično dobro povezuje sa našim učešćem u zajednici i u društvenim procesima

6. ETIKA SAMOREALIZACIJE

Etika samorealizacije posvećuje veliku pažnju ličnom interesu i ličnom opredeljenju koje osoba razvija.

Postoje dve verzije ove teorije, u zavisnosti od toga kako se razumeva osoba (ličnost):

1. U jednoj verziji (etički egoizam) osoba se razume na krajnje individualistički način,

2. U drugoj verziji, osoba koja treba da se ostvari razume se u svojstvu brižnih odnosa prema drugim ljudima i zajednici.

6.1. Etički egoizam

Etički egoizam smatra da svako od nas uvek treba da unapređuje jedino svoj lični interes. Teorija ima u nazivu „etički“ jer govori o moralnosti, a „egoizam“ jer kao jedinu dužnost vidi maksimizaciju lične dobrobiti. Lični interes se razume kao prosvetljena i dugoročna dobrobit (dobro, sreća) pre nego kratkotrajna i kratkoročna težnja ka momentalnim zadovoljstvima, koja nam na duže staze donose štetu i frustracije. Među najpoznatije etičke egoiste spadaju Tomas Hobs i Ejn Rand. Oni su preporučivali brigu za dugorični lični interes. Tako Randova veliča niz vrlina usmerenih ka samom sebi: samopoštovanje, iskrenost prema sebi, hrabrost u ostvarenju ličnih ciljeva, pa čak i poštovanje drugih ukoliko ono vodi ka unapređenju ličnih nastojanja.

Ovi i drugi etički egoisti ne misle da lična dobrobit uključuje brigu za druge i samu zajednicu. Njihov etički standard sa sastoji u tome da svako od nas treba da vodi računa o svom ličnom interesu – i tačka. U tom obliku, etički egoizam zvuči kao neko odobravanje sebičnosti. Njime se implicira da inženjeri treba da na prvom i poslednjem mestu misle samo na ono što im ide u prilog, a ova implikacija je u suprotnosti sa nalagom da se za vrhovne vrednosti uzimaju javno zdravlje, bezbednost i blagostanje. Kao takav, etički egoizam predstavlja alarmantno stanovište.

Randova navodi argumente u prilog svojoj teoriji etičkog egoizma:

1. Ona naglašava značaj samopoštovanja a potom ukazuje da je ljubav prema ljudskom rodu inkompatibilna sa osećanjem lične vrednosti (samopoštovanja). Ona smatra da su altruistički (altruizam je ljubav prema čoveku, čovečanstvu) postupci degradirajući kako za samog delatnika, tako i za druge. To nije tačno. Zašto? Zato što samopoštovanje podrazumeva prepoznavanje mnogih osetljivosti kod drugih ljudi i zbog toga je kompatibilno sa altruizmom, odnosno brigom za druge.
2. Drugi argument koji ova teoretičarka navodi jeste da bi svet bio mnogo bolje mesto kada bi svi (ili većina) usvojili etički egoizam. U svojim romanima Randova oslikava heroje koji težeći ka ostvarenju ličnog interesa indirektno doprinose dobrobiti društva. Ona, dakle, apeluje na to da opšte dobro društva nastaje usled sebičnih poslovnih postupaka i profesija.
3. Treći argument koji Randova iznosi odnosi se na to da su ljudska bića po prirodi sebična i da je jedini naš motiv u sticanju lične koristi: svi ljudi su uvek i isključivo motivisani samo onim za šta veruju da je dobro za njih u nekom pogledu.

Teoretičari etičkog egoizma zaboravljaju da zadovoljenje ličnih interesa nije jedini motiv koji pokreće čoveka na delovanje, i u tome se sastoji osnovna kritika ove teorije.

6.2. Motivi inženjera

Iako aktivnosti ljudi nisu isključivo motivisane ličnim interesima, ipak je lični interes jedan od najjačih motiva koji pokreće čoveka na određeno ponašanje ili delatnost. Polazeći od ove činjenice u etičkoj literaturi je konstruisano stanoviše o tzv. **predominantnom egoizmu** koji kaže da najjače želje za najveći broj ljudi najčešće jesu usmerene na sopstvene interese. Nasuprot, etičkom egoizmu, dominantni egoizam prepoznaje da ljudi imaju kapaciteta za ljubav, prijateljstvo i učešće u životu zajednice. Takođe prepoznaje kapacitet inženjera za iskreno staranje o javnoj bezbednosti, zdravlju i blagostanju. Inženjere snažno motiviše lični interes, ali su oni ujedno sposobni i za poštovanje moralnih vrлина po sopstvenom nađođenju, kao i za pojedine motive koji odgovaraju specifičnoj prirodi njihovog posla. Njihovi motivi su mnogobrojni i raznovrsni. Pogledajmo, kao primer, motiv Džeka Kilbija koji je izumeo mikročip. Pronalazak je ima ogroman značaj jer je omogućio razvoj kompjutera, značaj koji je bio toliki da je Kilbi 2000. godine dobio Nobelovu nagradu – što je prava retkost za inženjera, budući da se Nobelova nagrada uglavnom dodeljuje za fundamentalan doprinos nauci, a ne inženjerstvu. Tokom procesa dolaženja do svog otkrića Kilbi nije bio vođen nikakvim humanitarnim motivima da čovečanstvu omogući izvanredne dobrobiti s pronalaskom mikročipa, iako je tačno da je bio poznat po svakodnevnoj ljubaznosti prema kolegama. Kada je trebalo da održi govor prilikom preuzimanja Nobelove nagrade, najvaljen je kao osoba odgovorna za pronalazak koji je „pokrenuo globalnu digitalnu revoluciju, omogućio razvoj kalkulatora, kompjutera, digitalnih kamera, pejsmekera, interneta itd“. U odgovoru na tu najavu, ispričao je priču koju je preuzeo od drugog nobelovca. Da li je Kilbi težio sticanju novca, moći, slave i drugih nagrada, samo za sebe. Nije, iako su mu sve ove stvari bile važne. Kao što je istakao jedan biograf: „mi ne vidimo ništa neobično u privatnim ambicijama Džeka Kilbija ili u njegovim nastojanjima da ostvari lično ispunjenje kroz profesionalne uspehe. U tom pogledu on je poput svih nas: svi mi biramo profesije koje nas mogu ispuniti“. Kilbi je na prvom mestu težio da zadovolji interes koji je razvijao godinama unazad i koji se odnosio na rešenje tehničkog problema u inženjerstvu. Stoga je on izuzetan samo po strasti sa kojom se bavio inženjerskim poslom. Poput mnogih kreativnih pojedinaca bio je uporan sve dok nije postigao uspeh i nalazio je veliku radost u procesu dolaženja do otkrića. Kod njega je, dakle, postojalo istovremeno više različitih motiva – da se razvije tehnologija, da on dobije naknadu za svoj rad, kao i da se učini nešto dobro za druge ljude.

Oslanjajući se na ovaj primer, mi možemo da motive profesionalaca klasifikujemo u tri kategorije:

1. **Motivi stručnosti** i sa njima povezane vrednosti koje se odnose se na izvrsnost prilikom ispunjenja tehničkih standarda profesije i estetskih vrednosti lepote. Kao što je opšte poznato, programi na osnovnim studijama inženjerstva su dosta teži i stroži od onih u drugim akademskim disciplinama. Iz toga možemo da pretpostavimo da inženjerstvo kao profesija privlači studente delimično i zbog toga što predstavlja izazov za inteligentne ljude. U jednom istraživanju o motivima mladih za izbor studija inženjerstva, studenti tehnike su uglavnom rekli da njihov glavni motiv za odabir inženjerske profesije bila želja za interesantnim i izazovnim radom. Oni imaju aktivističku orijentaciju u smislu da stvore konkretne objekte i sisteme – da ih izgrade i stave u pogon.
2. **Motivi kompenzacije** su motivi društvene nagrade poput zarade, moći, poriznanja, i stabilnosti posla i karijere. Mi smo skloni da na ove motive i vrednosti gledamo kao zasnovane na ličnom interesu, što u velikoj meri i jesu. Ipak, mnogim ljudima je novac potreban kako bi izdržavali svoju porodicu ili bili u mogućnosti da pomognu drugima.
3. **Moralni motivi** podrazumevaju želju da se ispune pojedinačne odgovornosti i da se ispoštuju prava drugih. Takvi motivi moralnog poštivanja i brige uključuju i priznavanje moralne vrednosti drugim ljudima.

Pitanja za preslišavanje:

1. Koje su karakteristike Utilitarizma kao etičke teorije?
2. Objasni razliku između Utilitarizma čina i Utilitarizma pravila.
3. Šta znaš o Etici prava kao etičkoj teoriji?
4. Opiši Etiku dužnosti.
5. Navedi i opiši vrline u inženjerstvu.
6. Opiši dva teorijske pristupa vrlinama u inženjerstvu.
7. Šta je suština Etičkog egoizma?
8. Navedi i opiši motive inženjera.

